

ΒΑΣΙΛΗΣ
ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ,

ΣΟΤΗΡΗΣ
ΓΚΑΡΜΠΟΥΝΗΣ
Φιλολογοί
Δευτεροβάθμιας
Εκπαίδευσης

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΙ Η «ΛΕΞΙΠΕΝΙΑ» ΣΑΝ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΝΑΡΚΗ

Ο Φ. Ι. Κακριδής, σε κείμενό του που δημοσιεύεται στο «Φιλόλογο»¹, επανέρχεται στο πρόβλημα που δημιουργεί η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο. Αυτό που κάνει το συγκεκριμένο κείμενο πιο τολμηρό από άλλα αντίστοιχα είναι η προσπάθειά του να ερμηνεύσει την παθητική στάση των «δασκάλων». Γράφει: «τι μπορούμε να κάνουμε σε μια τέτοια περίπτωση οι δάσκαλοι; Η εύκολη και πιο συνηθισμένη λύση είναι τίποτα». Η ερμηνεία που δίνει είναι διπλή. Από τη μια η υπαλληλική νοοτροπία που βολεύεται με την εκτέλεση των εντολών και από την άλλη το συμφέρον, δηλαδή η ευκολία που έχει η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής, εφόσον δεν απαιτεί προετοιμασία, και η δυνατότητα να ενισχύσει το εισόδημα εξασφαλίζοντας ιδιαίτερα.

Δεν έχει άδικο, όμως θα θέλαμε να προσθέσουμε έναν ακόμα σημαντικό λόγο μιλώντας από την οπτική των δασκάλων της σχολικής αίθουσας. Η αδράνεια των φιλολόγων της δευτεροβάθμιας εξηγείται και επειδή είμαστε τα πρώτα θύματα που έχει η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής. Εδώ και 18 χρόνια, η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής από το Γυμνάσιο οδήγησε να εμπεδωθεί το ιδεολόγημα που τη συνοδεύει και σε πολλούς από τους δασκάλους. Βασικά χαρακτηριστικά αυτού του ιδεολογήματος είναι ότι η ελληνική γλώσσα είναι μία και ενιαία, ότι η υπεροχή της αρχαίας ελληνικής είναι αυταπόδεικτη και την καθιστά γλώσσα - πρότυπο, ότι η γνώση της αρχαίας ελληνικής είναι αναγκαία προϋπόθεση για την καλύτερη κατάκτηση της νέας, ότι γλώσσα είναι οι λέξεις, ότι η ετυμολογία είναι αναγκαία για την κατανόηση της σημασίας των λέξεων.

Όλα τα προηγούμενα διαφαίνονται στα αναλυτικά προγράμματα, στα σχολικά εγχειρίδια² και δημιουργούν μια κατάσταση αντιφατική στη στάση και στις απόψεις των φιλολόγων σχετικά με το μάθημα των αρχαίων ελληνικών³.

Η συνέχεια του κειμένου είναι προσπάθεια να κρίνουμε τη μεταπολιτευτική αφετηρία που οδήγησε στην αντιμεταρρύθμιση του 1992 και στην επαναφορά της διδασκαλίας της αρχαίας γλώσσας στο Γυμνάσιο. Επειδή αιχμή του ιδεολογήματος είναι ότι η διδασκαλία της αρχαίας συνεπάγεται λεξιλογικό πλούτο και συνεπώς όσοι δε διδάσκονται την αρχαία ελληνική καταδικάζονται σε φτώχεια, εστιάσαμε στην προσέγγιση της λέξης «λεξιπενία» με αφετηρία τη φράση του Αντισθένη: *αρχή σοφίας η των ονομάτων επίσκεψις*.

Η συγκεκριμένη φράση παραπέμπει στην ετυμολογία των λέξεων σαν βασική πηγή αναγνώρισης της σημασίας τους. Θα ήταν όμως ενδιαφέρον να δούμε μια άλλη διάσταση «σοφίας» που αποκτούμε αν η «επίσκεψις» αφορά τον όρο «λεξιπενία». Αλήθεια γιατί όχι «φτωχολεξία», κατά το *κυριολεξία*, *απλολεξία*, *δυσλεξία*; Είναι αισθητικοί οι λόγοι; Μήπως ο όρος επινοήθηκε για να προκαλέσει συγκεκριμένους συνειρμούς;

Βρήκαμε την παλιότερη εμφάνιση της λέξης στο βιβλίο "Δημόσιος Διάλογος για τη Γλώσσα" που περιλαμβάνει τα κείμενα της "ημερίδας του Μίλωνα" (19 Ιανουαρίου 1985), εκδ. Δόμος. Το βιβλίο κυκλοφορεί τρία χρόνια μετά, το 1988. Η λέξη υπάρχει στο κείμενο του Γ. Μ. Καλιόρη "για μια ευρύχωρη δημοτική". Εκεί ο Γ. Μ. Καλιόρης μιλά «για γενικότερη απειλή κατά της γλώσσας μας» και σκιαγραφεί τα χαρακτηριστικά της: «Συρρίκνωση μορφολογική, τεχνητή λεξιπενία με μοιραίο περιορισμό των αποχρώσεων...» (σελ. 46). Επίσης, η παλιότερη καταγραφή της λέξης που βρήκαμε σε λεξικό είναι στο: Τεγόπουλος-Φυτράκης, Ελληνικό Λεξικό, Αθήνα, Εκδόσεις Αρμονία, 1994 [φαινόμενο κατά το οποίο άτομο ή κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί στον προφορικό ή γραπτό λόγο, λεξιλόγιο εξαιρετικά περιορισμένο]⁴.

Η λέξη είναι κατασκευασμένη στα πρότυπα άλλων 7 σύνθετων λέξεων όπως εμφανίζονται στο αντίστροφο λεξικό της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη: *θρομβοπενία*, *λεμφοκυτταροπενία*, *λεμφοπενία*, *λευκοπενία*, *παγκυτοπενία*, *παγκυτταροπενία*, *σιδηροπενία*. Όλες ανεξαιρέτως είναι ιατρικοί όροι που παραπέμπουν σε ασθένειες. Κάποιες μάλιστα ανιάτες! Τι να σημαίνει άραγε αυτό για κείνους που «πάσχουν» από... λεξιπενία;

Δεύτερο συνθετικό του όρου είναι η λέξη *πενία*. Μια λέξη που από τη μια μεριά προέρχεται απευθείας από την αρχαία ελληνική γλώσσα αλλά από την άλλη δεν χρησιμοποιείται από τους φυσικούς ομιλητές της νέας ελληνικής. Όλοι την αντικαθιστούν με τη λέξη φτώχεια και όταν τη συναντούν αναγκαστικά τη μεταφράζουν. Ωστόσο εξαιρούνται σε ειδικές συνθήκες όσοι στην κοινωνική ιεραρχία θεωρούνται γλωσσικά «επαρκείς» και «προνομιούχοι», επειδή ο λόγος τους αντλεί υλικό από την αρχαία ελληνική. Κάτι που υποβάλλει και τελικά επιβάλλει με άρρητο τρόπο μια γλωσσική και πνευματική «ανωτερότητα» απέναντι στους πολλούς. Την ίδια λοιπόν δυσκολία για τους πολλούς έχει στην πρόσληψή της και η λέξη *λεξιπενία*, μια που χωρίς τη δυνατότητα μετάφρασης του β' συνθε-

τικού είναι αδύνατη η κατανόηση της σημασίας της.

Με βάση, λοιπόν, τις παραπάνω διαπιστώσεις ο όρος *λεξιπενία*, ως λόγιο αρχαιοπρεπές κατασκευάσμα, είναι ένα *nomem opem* (όνομα οiwνός). Μια λέξη δηλαδή που ως σύμβολο/σημαία επιβάλλεται στους «ομιλητές-ασθενείς» με την εξουσία της μορφής της και του υλικού κατασκευής της. Υλικό που, με τους συνειρμούς που προκαλεί, καθηλώνει, γιατί προέρχεται από μια γλώσσα που η ανωτερότητά της θεωρείται αυτονόητα(!) αδιαπραγμάτευτη και έτσι με έναν μαγικό τρόπο εξαναγκάζει τους «δέκτες-ασθενείς» να σιωπούν και να αποδέχονται μοιραία την «πάθησή» τους χωρίς κριτική.

Επίσης, ως *οiwνός*, ο όρος υποδεικνύει και τη θεραπεία του προβλήματος, αφού η αδυναμία των ομιλητών να τον κατανοήσουν οφείλεται στην άγνοιά τους να ερμηνεύσουν το αρχαίο β' συνθετικό της λέξης και επομένως μόνον η στροφή στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής θα τους λυτρώσει από την αμηχανία. Μ' άλλα λόγια η ίδια η μορφή και μόνο της λέξης αποκαλύπτει πως το ιδεολόγημα της *λεξιπενίας* έχει σχέση μόνο με την άγνοια λέξεων των παλαιότερων λόγιων εκδοχών της γλώσσας μας. Να λοιπόν πώς οι συνυποδηλώσεις της λέξης έχουν πολύ μεγαλύτερο βάρος απ' ό,τι η λεξικογραφική της σημασία. Οι συνυποδηλώσεις αυτές εστιάζουν περισσότερο στο θυμικό των ομιλητών και καθιστούν τη λέξη προέκταση της κοινωνικής εξουσίας όσων την εμπνεύστηκαν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Φ.Ι. Κακριδής, *Αρχαία γλώσσα στο Γυμνάσιο*, Φιλολόγος, τ. 140 (Απρ-Ιούν 2010), σελ. 198-205.
2. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι σελίδες 8-9 του βιβλίου *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Α' Γυμνασίου*, Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2008 που χρησιμοποιείται σαν εγχειρίδιο διδασκαλίας από το 2006-07.
3. Στοιχεία για την έρευνα δημοσιεύτηκαν στο εκπαιδευτικό δίκτυο αλφαβήτα, http://www.alfavita.gr/artra/art10_11_9_1254.php και στο περιοδικό *Νέα Παιδεία*, τευχ. 131
4. Σχετικά με τα λεξικά, βρήκαμε τη συγκεκριμένη λέξη καταγεγραμμένη στα:
Αντίστροφο Λεξικό Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, <http://www.komvos.edu.gr/>
Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, εκδ. Πελεκάνος, μετά το 1998, χ.χ [φτώχεια στη χρήση λέξεων, αδυναμία για χρήση πλούτου λέξεων]
Μπαμπινιώτη, Γ.Δ., Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 1998 [το φαινόμενο κατά το οποίο ένα πρόσωπο ή μια κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί στον καθημερινό λόγο, και γενικότερα στην επικοινωνία, πολύ περιορισμένο αριθμό λέξεων και εκφραστικών μέσων, (κυρ. λόγω άγνοιας)]
Νέο Υπερλεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, Εκδόσεις, Αφοί Παγουλάτοι 1998 - 1999, έκδοση σε cd-rom [η χρήση εξαιρετικά φτωχού λεξιλογίου από άτομα ή κοινωνικές ομάδες]
Τεγόπουλος-Φυτράκης, Ελληνικό Λεξικό, Αθήνα, Εκδόσεις Αρμονία, 1994 [φαινόμενο κατά το οποίο άτομο ή κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί στον προφορικό ή γραπτό λόγο, λεξιλόγιο εξαιρετικά περιορισμένο]
Τεγόπουλος-Φυτράκης, Μείζον Ελληνικό Λεξικό, Αθήνα, Εκδόσεις Αρμονία, 1997 [ο.π.]
Δεν καταγράφεται στα:
Ανδριώτη, Ν.Π., Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1983
Βοστανζόγλου, Θ., Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσας, Αθήναι, Ι. Βοστανζόγλου, 1962
Δημητράκου, Δ. Β., Επίτομον Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, Δ. Δημητράκου, 1969
Δημητράκου, Δ., Μέγα Λεξικό όλης της Ελληνικής Γλώσσας, Δομή, 1953

- Επιτομή λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους γραμματείας, <http://www.komvos.edu.gr/>
- Κριαρά, Ε., *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας 1100-1669*, Θεσσαλονίκη, 1969 κ.ε
- Κριαρά, Ε., *Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Δημοτικής Γλώσσας γραπτής και προφορικής*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1995
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1999
- Πάτση Χ., *Επίτομο Λεξικό της Δημοτικής*, 1965
- Liddell, H.G. & Scott, R., *Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας* Ανέστη Κωνσταντινίδου, Αθήναι, Εκδ. Γ.Π. Γεωργακάς, α εκδ. 1902